

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ НА МАТЕРІАЛІ ТРАКТАТУ Е. САЇДА «ОРІЄНТАЛІЗМ»

Метою даної статті є надати необхідні теоретичні відомості стосовно видів, способів творення та функцій неологізмів. Дослідники фокусують увагу на особливостях перекладу неологізмів у текстах публіцистичного стилю; надаються приклади перекладу досліджуваного шару лексики на матеріалі трактату Е. Саїда «Орієнталізм» та ретельний аналіз наданих перекладів. Як висновок автори визначають найбільш поширені помилки при перекладі неологізмів та вказують на шляхи уникнення цих помилок.

Ключові слова: неологізми, способи утворення, публіцистичний текст, неточності в перекладі.

Целью предложенной статьи является предоставить теоретические данные о видах, способах образования и функциях неологизмов. Исследователи фокусируют внимание на особенностях перевода неологизмов в текстах публицистического стиля; предоставляются примеры переводов исследуемого слоя лексики на материале трактата Э. Саида «Ориентализм» и подробный анализ представленных переводов. Как вывод авторы определяют наиболее распространенные ошибки при переводе неологизмов и указывают на пути их избежания.

Ключевые слова: неологизмы, способы образования, публицистический текст, неточности в переводе.

The purpose of this paper is to give necessary theoretical information about types, ways of formation and functions of neologisms. The researchers are focused on the peculiarities of neologisms translation in texts of publicistic style. They give the examples of translation of lexicology layer under study from E. Said's treatise «Orientalism» and provide the detail analysis of the given translations. As a conclusion the authors point out the most common mistakes in the translation of neologisms and show the ways to avoid them.

Key words: neologisms, ways of formation, publicistic text, inaccuracy in the translation.

Неологізми є особливим шаром лексики кожної мови, який має статус найбільш нестійкого та змінюваного, що робить неможливим укладання загального словника неологізмів. До складу неологізмів належать слова як загальнозважаної, так і спеціальної (терміни, професіоналізми), нейтральної та стилістично забарвленої лексики, тобто перекладач повинен зважати не лише на точність та адекватність передачі змісту тексту, а й водночас стежити за тим, щоб переклад відповідав стилістиці, емоційному навантаженню оригіналу та передавав такі стилістичні прийоми як тавтологія, алітерація і т. ін.

Попередні дослідження показали, що переклад неологізмів є одним із найскладніших та вимагає ґрунтовної теоретичної підготовки та практичних навичок із боку перекладача. Проте специфіка перекладу даного шару лексики в межах публіцистичного тексту ще більше ускладнює досягнення адекватності та точності в перекладі. Ці складнощі

обумовлені прив'язаністю певного тексту до соціо-культурного, історичного, релігійного або іншого контексту, і цим самим вимагають поглибленого вивчення та аналізу можливих способів передачі неологізмів з однієї мови іншою.

Мета розвідки – окреслити загальні особливості перекладу неологізмів у публіцистичному тексті, проаналізувати функції, способи утворення та перекладу неологізмів на матеріалі тексту трактату Е. Саїда «Орієнталізм».

Визначення поняття «неологізм». Види, функції та способи перекладу неологізмів. Неологізми (від грец. «новий» та «слово») – слова, значення слів або словосполучень, що нещодавно з'явилися в мові. Під неологізмами розуміють будь-які нові словникові та фразеологічні одиниці, що з'явилися в мові на даному етапі її розвитку й, або позначають нові поняття, що виникли в результаті розвитку науки і техніки, нових умов життя, соціально-політичних змін тощо, або

виражаютъ новими словами, створеними з емоційно-стилістичною метою, уже існуючі поняття. Із даного визначення зрозуміло, що поняття неологізму відносне та мінливе в часі: неологізмом слово залишається до тих пір, доки мовці відчувають у ньому новизну. Неологізми бувають мовні, лексичні, семантичні, авторські та індивідуально-стилістичні.

Мовні неологізми утворюються головним чином на позначення нового предмета чи поняття та входять до пасивного словникового запасу.

Лексичні неологізми можуть бути утворені за наявними в мові моделями: венероход, бестер – «помісь білуги зі стерлядью», або запозичені з інших мов: бобслей, макіяж, панк, рекет, спонсор [1, с. 143].

Семантичні неологізми – нові значення відомих слів: зебра – «смуги на проїжджій частині вулиці, що позначають перехід», повзунок – «замок блискавки», штрих – «паста для виправлення помилок у друкованому тексті».

Авторські, індивідуально-стилістичні неологізми створюються письменниками, поетами для додання образності художнього тексту. Неологізми цього типу «прикріплені» до контексту, мають автора. За самими цілями їх створення вони покликані зберігати незвичайність, свіжість. Авторські неологізми, утворені за продуктивним моделям, називаються потенційними словами.

Найбільш характерними способами утворення неологізмів в англійській мові є словоскладання, конверсія й зміна значень слів. У ранні періоди розвитку стилю англійської літературної мови значну роль в утворенні стилістичних неологізмів відігравали варваризми. Останнім часом запозичення поступаються місцем семантичному процесу утворення письменницьких неологізмів.

Основними функціями стилістичних неологізмів є дві: перша – розкриття якоїсь додаткової риси явища й друга – виявлення свого ставлення до фактів об'єктивної дійсності [5, с. 117].

Перша функція, тобто розкриття якоїсь додаткової риси явища, частіше з'являється в тому стилі мовлення, де найбільше відбувається пульсація громадського життя народу, говорить цією мовою, а саме, у газетному стилі. У цих неологізмах, особливо у значеннях політичних неологізмів, легко встановлюються зв'язки з певними подіями і фактами політичного життя англійського суспільства на даному періоді його розвитку.

Більшість літературно-книжкових неологізмів утворюється засобами афікації та словоскладання, на відміну від розмовних неологізмів, які утворюються засобами конверсії та зміни значення слів.

При перекладі іноді буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова. Це стосується, передусім, перекладу неологізмів. Неологізми вживаються для номінації певних предметів та концептів, наприклад, у сферах техніки, науки, політики або з метою експресії чи персуасії повідомлення. У сучасній англійській мові існують

такі основні способи утворення неологізмів: 1) афікація; 2) конверсія; 3) присвоєння ще одного значення; 4) словоскладання; 5) скорочення; 6) запозичення; 7) за аналогією [2, с. 55-57].

Адекватність перекладу префіксальних неологізмів значною мірою залежить від правильного визначення префікса та знання узагальненого значення лексичної одиниці, до якої цей префікс приєднаний. Такі префікси як частина новоутворення можуть транскрибуватись, перекладатись або пояснюватись.

У багатьох випадках в англійській мові нові слова утворюються з уже наявних слів без жодних змін їх написання чи вимови. Найбільш розповсюдженим видом конверсії є утворення дієслів від іменників. Особливістю саме неологізмів є те, що вони здебільшого не фіксуються словниками. Та й саме визначення неологізму є відносним, оскільки це – тимчасові утворення в мові, які дуже часто бувають ще й окажональними. Під час перекладу в окремих випадках доводиться застосовувати контекстуальні заміни чи описовий переклад. Більшість нових слів належать до безеквівалентної лексики, а тому виникають труднощі під час передачі їх українською мовою. Опис та роз'яснювальний переклад – переважний спосіб перекладу новоутворень. Досить часто використовується контекстуальний переклад, який зазвичай протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті, на відміну від наданих у словнику. Я. І. Рецкер говорить, що цей засіб перекладу «міститься в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно зв'язаною з нею відповідністю». При цьому характерна відсутність будь-яких відповідностей самого слова, що перекладається, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту [1, с. 188-193].

У перекладі неологізмів, до яких належить фонова лексика, тобто яка відрізняється в мові оригіналу й мові перекладу лексичними фонами (значення слів різняться семантичними долями), використано приблизний переклад. Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте в мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Наприклад, nerd – неприємна, неприваблива людина; buddy – друг, товариш; weeb – нікчемна, scumbag – покидьок, shell – безпритульний, wimp – слабка людина, невдаха. Насправді такий переклад не відтворює повністю лексичний фон слова, однак є допустимим. Такий спосіб також повністю не відповідає вимогам перекладу, оскільки втрачаються відтінки значення, конотативні відтінки слова, а з тим втрачається і прагматичний компонент.

Способ транслітерації або транскрипції слід використовувати як найобережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова у мові мети, так і до існування в мові декількох перекладів одного й того ж слова, що є небажаним. Наприклад, punk – панк, ombudsman – омбудсмен, (тут слід зазначити, що перша частина слова перекладається

на рівні графем, а друга – на рівні фонем), skinhead – скінхед.

Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилось у мові. Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилось у мові. Таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика. Наприклад, workaholic – трудоголік, antihero – антигерой. Отже, можна зробити висновок про те, що існує співвідношення між типами неологізмів в аспекті міжмовної комунікації та способами їх перекладу. Безеквівалентна лексика перекладається описовим способом, фонова лексика – найчастіше способом приблизного перекладу, а еквівалентна лексика – способом калькування, якщо існують спільні поняття в мовах, або за допомогою підбору еквівалента [5, с. 212-218].

Останнім часом тенденція утворення нових слів шляхом скорочення вже наявних слів та словосполучень посилилась. Зростання кількості скорочень пояснюється тим, що складні слова та словосполучення громіздкі та незручні, тому доцільно передавати їх коротко.

У процесі перекладу найважливішим є його прагматичний аспект; тобто необхідно враховувати екологічні, соціокультурні, національні «відтінки» неологізмів. У процесі перекладу неможливо уникнути трансформації, але не слід забувати, що перекручення вихідної інформації або повне уникнення перекладу вважаються небажаними явищами.

Вагомий вплив на адекватну передачу прагматичного значення неологізму має особистість перекладача, його фаховий рівень, вікові характеристики тощо. Адекватній передачі прагматичного змісту сприяють фонові знання, які містять інформацію про культурний контекст та етномовний код мовця. Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата та перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути за умови взаємодії зазначених типів прагматичного значення [4, с. 129-130].

Типовими помилками при перекладі є: пропуск справжніх неологізмів, заміна одного іншого, коментування несуттєвих ознак. Найуживанішими способами перекладу є: транслітерація (транскрипція), калькування, описовий та роз'яснювальний приблизний переклад. Жоден із способів передачі іншомовних новоутворень не є досконалім і не забезпечує абсолютно адекватного перекладу. Особливості перекладу кожного нового слова залежить від того, до якого типу слів воно належить (терміни, назви, скорочення, синоніми до слів, які вже мають відповідники в українській мові тощо). При передачі неологізму-назви особи важливу роль відіграє контекст, який є адекватним фоном для їх розуміння, запам'ятовування [3, с. 76].

Аналіз утворення та перекладу неологізмів з англійської мови українською на матеріалі трактату Е. Саїда «Орієнталізм» (переклад В. Шовкун)

1. *Galland's account of the Bibliotheque stated that «orientale» was planned to include principally the Levant, although – Galland says admiringly – the time period covered did not begin only with the creation of Adam and end with the «temps où nous sommes»: d'Herbelot went even further back, to a time described as «plus haut» in fabulous histories – to the long period of the pre-Adamite Solimans [1.2, c. 64].*

Розповідаючи про «Бібліотеку», Галлан стверджує, що у своє поняття «орієнタルного» автор спочатку планував включити лише Левант, хоча – повідомляє нам Галлан із щирим захватом – описуваний там часовий період покривав навіть більшу протяжність, аніж часи від створення Адама й до «temps où nous sommes» («часів, у які живемо ми»), д'Ербело відступив назад аж до тих часів, що в легендах описуються, як «*plus haut*» («часи до першопочатку часів»), привалого періоду до-Адамових Сулейманів [1.1, c. 3].

Вираз «pre-Adamite Solimans» – «до-Адамових Сулейманів» є авторським неологізмом і був використаний у даному контексті з метою підкреслення глибини та віддаленості часового простору, до якого повертається у своїй праці французький ходознавець д'Ербело де Моленвіль. Неологізм було утворено афіксальним способом (за допомогою додавання префікса – *pre*, який надає слову значення «раніше», «до»); переклад з англійської мови було виконано дослівним способом, оскільки неологізм являє собою словосполучення, складовими якого є похідне від власної назви (ім'я біблійного героя) та слово, що використовується на позначення реалії (*Solimans*). Таким чином, український переклад повністю передає зміст англійського виразу, а будь-які еквівалентні переклади даного неологізму відсутні.

2. *In a highly compressed form this brief episode, taken out of Flaubert's notes for Bouvard et Pecuchet, frames the specifically modern structures of Orientalism, which after all is one discipline among the secular (and quasi-religious) faiths of nineteenth-century European thought [1.2, c. 116].*

У надзвичайно сконцентрованій формі цей короткий епізод, узятий із Флоберових нотаток до «Бувара та Пекюше», надає чітко вираженої форми специфічно сучасним структурам орієнталізму, який, зрештою, є однією з дисциплін серед секулярних (і квазірелігійних) вірувань європейської думки дев'ятнадцятого сторіччя [1.1, c. 4].

Philology taught one how culture is a construct, an articulation (in the sense that Dickens used the word for Mr. Venus's profession in Our Mutual Friend), even a creation, but not anything more than a quasi-organic structure [1.2, c. 124].

Філологія навчала людей, що культура – це витвір, артикуляція (articulation – «складання») – у тому розумінні, в якому Діккенс застосував це слово для позначення професії містера Вінеса у своєму романі «Наш спільний друг», навіть творіння, але не більше, ніж квазіорганічна структура [1.1, c. 4].

Against the transcendent quasi-national egoism of Lamartine we must place Nerval and Flaubert in contrast [1.2, c. 131].

Трансцендентному квазінаціональному егоїзму Ламартіна ми мусимо протиставити Нервала та Флобера [1.1, c. 4].

У наведених вище прикладах неологізми були утворені способом словоскладання (прислівника латинського походження *quasi* та англійського прикметника); усі з трьох прикладів належать до індивідуально-стилістичних неологізмів, в українській мові вони були репрезентовані шляхом транскрипції прислівника «*quasi*» та безпосередньо перекладу смислової частини неологізму. Недоліком такого перекладу є, по-перше, полісемія значення прислівника «*quasi*», який має такі варіанти перекладу українською мовою: неначе, нібито, немовби, майже, частково, уявний, удаваний, несправжній. Тобто значення таких слів можуть трактуватися кожним читачем по-різному, і як результат, зміст окремого речення, абзацу або розділу для кожного матиме різний зміст. По-друге, на відміну від англійської, яка містить у своєму словнику багато запозичень із латини та грецької, українській мові слово «*квазі*» не є властивим та може виявитися абсолютно незрозумілим для більшості читачів. І по-третє, якщо при перекладі з англійської мови українською існує декілька можливих еквівалентів, перевага надається власне українським словам.

3. And like Carl Becker, Noldeke was a phil-hellenist, who showed his love of Greece curiously by displaying a positive dislike of the Orient, which after all was what he studied as a scholar [1.2, c. 209].

I, подібно до Карла Беккера, Нольдеке був еллінофілом, який мав звичай демонструвати свою любов до Греції в дивний спосіб, тим, що виставляв напоказ свою позитивну нелюбов до Сходу, який, зрештою, був предметом його наукових студій [1.1, c. 5]

Англійський іменник «*phil-hellenist*» належить до індивідуально-стилістичних неологізмів, утворений

афіксальним способом (а саме шляхом додавання префікса грецького походження *phil-* до основи іменника). При перекладі українською мовою перекладач зберігає афіксальний спосіб утворення неологізму, проте змінює префіксальну морфему *phil-* на суфіксальну (-філ). Префікс «*phil-*» є першим компонентом складних слів, що має значення «люблічий», «той, що любить», «любов до» (наприклад, *philosophy* – філософія, *philology* – філологія, *philanthropy* – філантропія). Тож афікс «філ» є досить розповсюдженим як в англійському, так і в українському словотворі, особливо в термінології. Можливими варіантами перекладу англійського слова «*phil-hellenist*» є «каматор» та «любитель грецької культури». Проте слово «каматор» не є стилістично нейтральним еквівалентом англійського іменника «*phil-hellenist*» та містить у своєму значенні негативне забарвлення. Такий варіант, як «любитель» є також можливим, але має такі недоліки: слово «любитель» хоча і не несе негативного значення, проте в даному контексті є досить невдалим за стилістичним навантаженням. Отже, переклад неологізму українською як «еллінофіл» повністю передає значення англійського відповідника та задоволяє стилістичним вимогам тексту, тобто є найбільш вдалим.

Висновок. За результатами аналізу утворення певної кількості неологізмів було зроблено висновок, що найбільш розповсюдженими способами утворення неологізмів в англійській мові є афікація, конверсія та транспозиція. При передачі змісту англійського неологізму засобами української мови найуживанішими є такі трансформації, як переклад та транскрипція; головними труднощами при перекладі даного шару лексики є поєднання таких завдань, як надати еквівалент, що найбільш точно передає зміст слова, який перекладається, при збереженні його стилістичних та емоційних характеристик, а також зробити переклад якомога зрозумілішим для сприймання українським читачем.

ЛІТЕРАТУРА

- Брагина А. А. Неологизмы в русском языке : пособие для студентов и учителей / А. А. Брагина. – Москва : Просвещение, 1973. – 342 с.
- Виноградов В. С. Временная стилизация как переводческий прием / В. С. Виноградов // Филологические науки. – М., 1997. – 298 с.
- Маршова Н. М. Основные лексические трудности перевода / Н. М. Маршова. – Л. : Изд-во Ленинградского Ун-та, 1959. – 325 с.
- Харитончик З. А. Лексикология английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Вышайшая школа, 1992. – 389 с.
- Хахам Л. А. Основные типы новообразований в современном английском языке и способы их перевода на русский язык / Л. А. Хахам. – М. : Международные отношения, 1967. – 271 с.
- Сайд Е. Ориентализм [Электронный ресурс] / Е. Сайд ; [пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511 с. – Режим доступу : <http://edward-said.narod.ru/orientalism.htm>.
- Said E. Orientalism / E. Said. – Vintage Books a Division of Random House New York, 1978. – 344 с.